

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 12/1

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Елмуратов Икматулла Гайбуллаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ БИРИНЧИ ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ ТАРИХИ (1931-1936 ЙИЛЛАР)	12-18
<i>Qitaybekov Azizbek Kenesbek o'g'li</i> QORAQALPOG'ISTONDA HAVO TRANSPORTINING SHAKLLANISHIDA "DOBROLET" AKSIYADORLIK JAMIYATINING O'RNI	19-23
<i>Nawrizbaeva Nurjamal Qudaybergenovna</i> QORAQALPOQLARNING GILAMCHILIGI BILAN BOG'LIQ VA'ZI MAROSIMLAR	24-29
<i>Сайдуллаев Фаррух Умедулло ўғли</i> МУҲАММАД ҲАКИМ ТЕРМИЗИЙНИНГ ЭТНОЛОГИК ВА ЭТНОГРАФИК ТАДҚИҚОТЛАРИ	30-35
<i>Berdiqulov Mirolim Tugalvoyevich</i> ТО'ДА-1 NEOLIT MAKONINING O'ZBEKISTON TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDAGI O'RNI	36-40
<i>Olimjonova Gulida Olimjon qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT VOJXONA XIZMATI ORGANLARI FAOLIYATI ..	41-47
<i>O'ng'alov Lazizbek Amiriddin o'g'li</i> NUROTA TOG' TIZMASINING TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISH TARIXI..	48-53
<i>Rahmonov Faxriddin Shoymardonovich</i> MILLIY DEHQONCHILIK MADANIYATINI ETNO-TARIXIY MANBALARDA AKS ETISHI (JANUBIY O'ZBEKISTON MISOLIDA)	54-58
<i>Tilavboyev Muhammad</i> JIZZAX VOHASIDA OT BILAN BOG'LIQ URF-ODATLAR VA MAROSIMLAR	59-63
<i>To'xtaboyev Xurmatullo Shomirza o'g'li</i> O'ZBEKISTON ILM-FANI RIVOJIDA FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETINING O'RNI (MUSTAQILLIK YILLARI MISOLIDA)	64-68
<i>Рахматиллаев Хасанбой</i> МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ ҚАДИМГИ ДАВР ЭТНИК ТАРИХИНИ ЁРИТИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛИ МАСАЛАЛАР ВА УСУЛЛАРГА ДОИР	69-74
<i>Qurbonova Manzila Boqiyevna</i> BUXORO VOHASI MILLIY SHIRINLIKLARI VA ICHIMLIKLARI	75-80
<i>Ravshanova Gulora</i> QASHQADARYO VOHASIDA MUNTAZAM QUROLLI HARAKATLAR TA'MINOTI (XX-asrning 20- yillarida)	81-85
<i>Зарипбаев Уснатдин Оракбаевич</i> ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН АССР ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	86-90

<i>Baxronov Abdullo Haydar o'gli</i> O'ZBEKISTONDA TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDA XALQARO EKSPEDISIYALARINING O'RNI	91-95
<i>Maxmatqulov Jasur Isroil o'g'li</i> GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASH MAVZUSINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	96-101
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON-TURKIYA HAMKORLIGI VA UNING NATIJASI (TO'QIMACHILIK SANOATI MISOLIDA)	102-106
<i>Норбоев Сарвар Қахрамон ўғли</i> АФРОСИЁБДАГИ СЎҒД МУДОФАА ДЕВОРИГА ОИД ТАДҚИҚОТЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШИ (XX АСРНИНГ 50-80-ЙИЛЛАРИ).....	107-111
<i>Эсонов Зиёдбек Юлдашевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АҲОЛИСИ ТЎҒИМАЧИЛИК ҲУНАРМАНДЧИЛИГИ АНЪАНАЛАРИ	112-117
<i>Tishabayeva Irodaxon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	118-124
<i>To'xtamishева Fotima Musurmonovna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA QASHQADARYO VOHASI KASHTADO'ZLIGIDA O'ZGARISHLAR.....	125-132
<i>Sattorov Nurbek</i> SHIMOLIY BAQTRIYA VA ZARAFSHON MINTAQALARIDA DEHQONCHILIK VA CHORVACHILIK MADANIYATI SOHIBLARI ETNOMADANIY ALOQALARINING O'ZBEK XALQI ETNOGENEZI SHAKLLANISHIDAGI O'RNI	133-138
<i>Hazratov Nurali Burxon ug'li</i> QADIMGI KESH VILOYATI HUDUDIDAGI ARXELOGIK YODGORLIKLARINING O'RGANILISH TARIXIDAN	139-144
<i>Mamatqulov Bekzod Sherzovich</i> O'ZBEKISTONDA GAZ-OLTINGUGURT SANOATINING YUZAGA KELISHI VA UNING RIVOJLANISH TARIXI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA).....	145-149
<i>Berdiyev Jamshid</i> VOHA JOY NOMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNONIMLAR VA PATRONIMLARNING TUTGAN O'RNI	150-155
<i>Djurakulov Sherzod Davronovich</i> SAMARQAND VILOYATI HUDUDIDI TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISHI TARIXI	156-161
<i>Қурбанова Дилрабо Шерипбоевна</i> ПАРЛАМЕНТ ТАРИХИ ВА ТАРИХШУНОСЛИГИ	162-172

<i>Зухриддин Болтаевич Жунаев</i> ХОРАЗМДА РЕСПУБЛИКА ТУЗУМИ: ЮТУҚЛАР ВА МУАММОЛАР (1920-1924 йиллар)	173-181
<i>Mamadiev Voxodir Bobojonovich</i> QASHQADARYO MUZEYIDAGI NODIR OSTODON	182-186
<i>Norqo'chqarov Xushvaqt Eshnazarovich</i> AFG'ONISTONDA O'ZBEK TILINING QONUNY ASOSLANISHI, O'ZBEKLAR IJTIMOYIY-MADANIY HAYOTIDAGI O'RNI (XX ASR – XXI ASR BOSHLARI)	187-197
<i>Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич</i> ТОШКЕНТ ВОҲАСИ СЎНГГИ БРОНЗА ДАВРИ ТАРИХИ ТИЗИМИДА: ДАФН УДУМИ ВА МИГРАЦИЯ МАСАЛАЛАРИ	198-203
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> ОДАМ САВДОСИГА УЧРАГАН МИГРАНТ ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲАҚИДА БАЎЗИ МУЛОҲАЗАЛАР	204-208
<i>Tishabayeva Iroдахon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	209-215
08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ	
<i>Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li</i> DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDITNING XALQARO STANDARTLARI	216-226
<i>Kurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich</i> O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV TASHKILYIY- IQTISODIY MEKANIZMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI	227-232
<i>Отабеков Отажон Файрат ўғли</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ОПТИМАЛ СОЛИҚ ЮКИ ВА ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ МАСАЛАЛАРИ	233-243
<i>Шакирова Фароғат Болтаевна</i> ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БАҲОЛАШ ИНДИКАТОРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	244-255
<i>Мамбетназаров Бахыт Бисенбаевич</i> ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	256-263
<i>Jumaniyazova Ro'za Quvondiq qizi</i> TURIZM INFRATUZILMASI TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	264-269
<i>Matniyozov Murodjon Rajabbayevich</i> DESTINATSIYA IMIDJINI SHAKLLANTIRISHDA TURISTLARNING SODIQLIGI VA QONIQLASHINING AHAMIYATI	270-278

<i>Хамидова Зарифа Урол қизи</i> ДАВЛАТ СЕКТОРИДА ИЧКИ АУДИТ ВА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТ ТАДБИРЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	279-291
<i>Toshaliyeva Saodat Toxirovna</i> KICHIK TADBIRKORLIK TUSHUNCHASI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY MONIYATI	292-296
<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> ИБН ХАЛДУННИНГ ИҚТИСОДИЁТГА ТАВСИЯЛАРИ	297-304
<i>Nurullayev Hoshimjon Hamidovich</i> GASTRANOMIYANING TURIZM RIVOJLANISHIDAGI ANAMIYATI	305-313
<i>Кадырова Шарофат Амоновна</i> ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	314-323
<i>Бегматова Зиёда Захиджановна</i> ДАВЛАТ ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАРИ ТИЗИМИ АСОСИДА КАДРЛАР БАНДЛИГИНИ ВА УЛАРГА ТАЛАБНИ БАҲОЛАШ	324-332
<i>Shafkarov Bakhrom Khudoyberdievich</i> TERRITORIAL FEATURES AND THEIR EFFECTIVE USE IN THE CULTIVATION OF VITICULTURE PRODUCTS	333-340
<i>Masharipova Fazilat Axmedovna</i> OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ANAMIYATI	341-348
<i>Мусинов Дилшод Султанович</i> ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГИ ИЖТИМОИЙ ВА ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ОМИЛИ СИФАТИДА	349-359
<i>Шакирова Юлдуз Сайдалиевна</i> ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ	360-368
<i>Абдивоҳидов Мамуржон Авазхон ўғли</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ МАЗМУНИ, ТАВСИФИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	369-380
<i>To'xtasinova Muxayyo Mirzasultonovna</i> DAVLATNING INNOVATSION TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MASALASIGA	381-388
<i>Қурбанова Раҳима Джамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна</i> РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В СТИМУЛИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	389-403
<i>Набиева Нилуфар Муратовна</i> ОСОБЕННОСТИ КОМПЛЕКСА МАРКЕТИНГОВОГО ПРОДВИЖЕНИЯ КОМПАНИИ В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ	404-416

<i>Safarov Radjabboy Eshmuxammadovich</i> KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA INDIVIDUAL DAROMADGA SOLIQLAR MEKANIZMIDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI	417-428
<i>Sharipova Zulayho</i> SANOAT TARMOQLARI KLASTERLARINI RIVOJLANTIRISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	429-434
<i>Шарипов Акбар Илхамович</i> ЧАКАНА САВДО КОРХОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ МАРКЕТИНГНИ РОЛИ	435-440
<i>Хаджаев Хабибулла Сагдуллаевич</i> ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	441-447
<i>Хамзайева Дилфуза Самаровна</i> SURXANDARYO VILOYATIDA TURISTIK MAHSULOTLARNI BAHOLASH VA SAMARALI RIVOJLATIRISH IMKONIYATLARI	448-452
<i>Усманова Насиба Акбаржоновна</i> ПУТИ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СФЕРЕ УСЛУГ	453-459
<i>Исхакова Сарвар Аюбовна</i> ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЗАНЯТОСТЬ И КВАЛИФИКАЦИЮ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ БЫТОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	460-467
<i>Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich</i> INNOVATSION TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHDA MUQOBIL MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA UNI TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	468-479
<i>To'uchiyeva Nodira G'ulom qizi</i> OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDAGI INNOVATSIYALAR. CHAT GPT YOHUD SUN'IY INTELLEKT	480-485
<i>Абдурахимова Саида Аҳмаджановна, Адилова Гўзал Абзаловна</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИНИНГ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ	486-494
<i>Maxsudov Sherzod Solijonovich</i> TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION MUHIT JOZIBADORLIGINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	495-500
<i>Tadjibekova Dilnoza Bakhtiyarovna</i> ENHANCING FINANCIAL RESOURCE FORMATION IN BUSINESSES	501-506
<i>Radjabova Malika Ziyodullayevna</i> AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI XUSUSIDA	507-512

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Asraqulova Adiba Nabiyevna</i> ZAMONAVIY DAVRDA IQTISODGA FALSAFIY QARASHLAR	513-520
<i>Жўраев Аҳмад Муҳаммадиевич</i> ТИНЧЛИКПАРВАРЛИК ҲОЯЛАРИНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ	521-530
<i>Гуламова Мавжуда Ташпулатовна</i> АХМАД ЗИЁУДДИН АЛ-КУМУШХОНаВИЙ АСАРЛАРИДА КОМИЛ ИНСОН ҲОЯЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	531-538
<i>Abduxolikova Nasiba Alijonovna</i> YOSHLARNING ONLAYN TA'LIM JARAYONIGA TA'SIR ETUVCHI IJOBiy SALBIY OMILLAR	539-544
<i>Yazdonov Zikirillo Shukurilloevich</i> QALANDARIYLIK VA UNING INSON, JAMIYAT TIZIMIDAGI O'RNI	545-552
<i>Sharipova Barno Salimovna</i> BIOETIK MADANIYATNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY IMIJI	553-558
<i>Xalikulova Umida Rustamovna</i> AXBOROT MUHITINING OLIY TA'LIMGA TA'SIRI: KONSTRUKTIV VA DESTRUKTIV OMILLAR	559-564
<i>Abbasova Maftuna Subxonovna, Temirova Xurshida</i> OILA VA NIKOH MA'NAVIYATI, OILANI MUSTAHKAMLASH OMILLARI	565-571
<i>Tog'ayev Nodirjon Ergashevich</i> AJDODLARIMIZ BOY ILMIY MEROSINING O'ZBEKISTONDA MA'RIFATLI JAMIYAT QURISH HAMDA YOSHLAR TARBIVASIDA TUTGAN O'RNI	572-576
<i>Kipchoqov Xomidjon Gulomovich</i> JAVOBGARLIK PRINSIPINI SHAKLLANTIRISH AXLOQSHUNOSLIKNING ASOSIY MASALASI SIFATIDA	577-581
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> ZAMONAVIY OILADA MA'NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMONING NAZARIY VA USLUBIY TAHLILI	582-586
<i>Агзамова Нилюфар Шухратовна</i> “АДАБ АЛЬ-ТАБИБ” КАК ИСТОЧНИК НАЦИОНАЛЬНОЙ БИОЭТИКИ	587-591
<i>Axmadiyev Nuriddin Muxutdinovich</i> INTELLEKTUAL MADANIYAT YOSHLARNING INNOVATSION FAOLLIGINI OSHIRISHNING MUHIM MEZONI SIFATIDA	592-596
<i>Nabiyev Mansur Jamxur o'g'li</i> DEMOKRATIK JAMIYAT TARAQQIYOTIDA IJTIMOiy G'OYALAR EVOLYUTSIYASI VA MODERNIZATSIYASI	597-603

<i>Kenjayeva Dilrabo Romanovna, Xaydarova Larisa Sunnatovna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY MADANIYAT SOHASIDAGI O'ZGARISHLARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	604-609
<i>Abduraximova Tursunoy Abduvoxid qizi</i> O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM TRANSFORMATSIYASINING FALSAFIY MOHIYATI	610-615
<i>Tagayev Ganisher Xasanovich</i> YOSHLAR ETNOESTETIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY-ESTETIK OMILLARNING O'RNI	616-625
<i>Шоназаров Жамшид Шуҳратович</i> БЕҲБУДИЙ ВА УНИНГ ДАВЛАТЧИЛИК ҲОЯСИ	626-630
<i>Ҳамраев Сирож Абруевич</i> ЖАМИЯТ ЯНГИЛАНИШИ ВА ТАДБИРКОР МАЪНАВИЯТИ	631-637
<i>Nabiyev Bekzod Muxammadumarovich</i> MAFKURAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARI: O'ZBEKISTON VA XORIY TAJRIBASI	638-642
<i>Hashimova Gulsina Ismoyilovna</i> HARBIY IJTIMOYIY ISH VA HARBIY MADANIYATNING HARBIY XIZMATCHILAR FAROVONLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI	643-648
<i>Karimova Gulnoza Yigitaliyevna</i> AXLOQIY MADANIYAT TUSHUNCHASINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOYIY ZARURIYATI	649-655
<i>Sharipova Kamola Usmonjonovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKNI TA'MINLASH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINI MILLIY STRATEGIYAGA TRANSFORMASIYALASH ISTIQBOLLARI	656-661

09.00.00- Фалсафа фанлари

Tagayev Ganisher Xasanovich,
Samarqand viloyati pedagoglarni yangi
metodikalarga o'rgatish milliy markazi dotsenti v/b.

YOSHLAR ETNOESTETIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY-ESTETIK OMILLARNING O'RNI

Annotatsiya. Mazkur maqolada etnoestetik dunyoqarash shakllanishida badiiy idrokning o'rni, yoshlar badiiy idrokini rivojlantirish, badiiy kompetensiya, ijodiy bilish ko'nikmalari, ijodiy va badiiy obrazlar, dunyoni badiiy idrok etish, etnomadaniy idrok etish jarayonlari, san'at va atrofdagi dunyoga nisbatan hissiy-qadriyatli munosabatlari ochib berilgan. Shu bilan bir qatorda yoshlar etnoestetik dunyoqarashini rivojlanishiga ta'sir etuvchi badiiy-estetik omillar atroflicha muhoxama etilgan.

Kalit so'zlar: Etnoestetik dunyoqarash, etnomadaniy borliq an'analari, badiiy fikrlash, badiiy idrok va tafakkur, badiiylik xususiyatlari, san'at turlari.

Tagaev Ganisher Khasanovich
Samarkand region national center for training
pedagogues in new methods, associate professor (PhD)

THE ROLE OF ARTISTIC AND AESTHETIC FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF THE ETHNOAESTHETIC WORLD VIEW OF YOUTH

Abstract. In this article, the role of artistic perception in the formation of an ethno-aesthetic worldview, the development of artistic perception of young people, artistic competence, creative cognitive skills, creative and artistic images, artistic perception of the world, processes of ethnocultural perception, emotional-valuable in relation to art and the surrounding world relationships are revealed. In addition, the artistic and aesthetic factors affecting the development of the ethno-aesthetic outlook of young people are discussed in detail.

Key words: Ethno-aesthetic worldview, artistic thinking, artistic perception and thinking, artistic features, types of art, traditions of ethno-cultural existence.

Тагаев Ганишер Хасанович,
Национальный центр обучения педагогов
новым методикам Самаркандской области, доцент (PhD)

РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ЭТНОЭСТЕТИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В статье рассматриваются роль художественного восприятия в формировании этноэстетического мировоззрения, вопросы развития художественного восприятия молодежи, художественной компетенции, навыки творческого познания, творческие и художественные образы, художественное восприятия действительности, процессы этнокультурного восприятия, раскрываются

эмоционально-ценностные отношения к искусству и окружающему миру. Кроме того, всесторонне обсуждаются художественно-эстетические факторы, влияющие на развитие этноэстетического мировоззрения молодежи.

Ключевые слова: этноэстетическое мировоззрение, традиции этнокультурного бытия, художественное мышление, художественное восприятие и мышление, художественные особенности, виды искусства.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I12.1Y2023N85>

Kirish. Har bir davrning o'ziga xos va mos falsafiy tafakkuri asosida milliy mentalitetini aks ettiradigan ijtimoiy muhit va uning yoshlar qatlamini zamonaviy dunyoqarash bilan kamol toptirib boradigan estetik bilimlar tizimi mavjud bo'ladi. Mazkur faoliyatda insonning ongli faoliyati uchun xizmat qiladigan dunyoqarash tushunchasi o'zining muhim falsafiy-estetik qirralari bilan ajralib turadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev o'z fikrlarini bildirib, "Yoshlarning intellektual salohiyati va dunyoqarashini yuksaltirish, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalash – bizning oliy maqsadimizdir. Shu borada ilm-fan, madaniyat va san'at, adabiyot va badiiy ijod sohalarining mamlakatimiz taraqqiyotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirishga qaratilgan alohida dasturlar qabul qilamiz!" [1:38] – degan fikrlari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Yurtimizda yoshlarning obod va ozod fuqarolik jamiyatini barpo etish yo'lidagi intilishlariga hamisha madad berishi, ularning mafkuraviy immunitetlarini milliy g'oya ruhida kamol toptirish ijtimoiy voqelikka aylandi.

Dunyoda har qaysi davlat kelajagini yosh avlod nigohida ko'rishni istasa, ularning ta'lim-tarbiyasi bilan jiddiy shug'ullanadi. Badiiy adabiyot va mutolaa madaniyatini keng targ'ib qiladi. Amaliy natijalarga asoslangan shu mavzulardagi kitobxonlik kechalari va tanlovlarini tashkil etib boradi. Badiiy asarlarni tahlil qilish haqida gap ketar ekan, estetik didini badiiy sifatlarini konkretlashtirish zaruriydir. Did bo'yicha bahslashmaydilar, degan fikr mavjud. "Estetik ideal jamiyatga nisbat olganda estetik ongda mavjud unsurlarni umumnazariv jihatini boyitsa, shaxsiy darajada u motivatsion, konstruktiv vazifalarni bajaradi. Yoshlarda estetik idealning voqelikni baholovchi roli kuchaysa, borliqni emotsional badiiy obrazlarda talqin qilish tizimi shakllanadi. Shu tarzda ilmiy ijoddagi intilish va rag'batlar samarasi o'laroq, keyingi istiqbolni, katta yutuqlarni keltirib chiqaradi" [8:202].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Har bir davrning estetik dunyoqarashi o'ziga xos jamiyatning falsafiy g'oyalari, undagi yosh avlod iqtidorining mahsuliga aylangan madaniy merosi, yutuqlari, ajdodlarning ma'naviy taraqqiyot darajasiga bog'liq bo'lib, tabiiy va gumanitar fanlarning rivoji bilan uzviylikda takomillashadi. Yoshlar estetik dunyoqarashini shakllantirish hamda uning turli omillari qatorida badiiy-estetik omillarning o'rnini ham ochib berishda Sh.Banaji[12:97-115]., O.V.Gurenko[3:17]., N.I.Kiyashenko[4:202]., Shirokova A.V.[13:17-18]., O.Nishonova, A.Samadov[8:19]., O.G'aybullayev[14:8-9] kabi mutaxassislar o'z izlanishlarida etnoestetik dunyoqarash hamda estetik madaniyat tushunchasi talqinini, unda badiiy obrazlarning o'rni, madaniyatlararo qadriyatlar tizimining rivojlanish tendensiyalarini tadqiq etganlar.

Dunyoqarashning mazmuni uning bir qator jihatlari, falsafiy, ijtimoiy-siyosiy, estetik, ijtimoiy fanlar orqali ochiladi. Taniqli rus olimi V.S.Ovchinnikov dunyoqarash hodisasini keng (genetik, mantiqiy, epistemologik, aksiologik) va intensiv (xronologik, mafkuraviy) tuzilmalarga bo'lishni taklif etgan. Dunyoqarash mazmunining barcha tarkibiy qismlarini

birlashtirgan g'oyaviy yadroni ajratib ko'rsatish ham mumkin. Dunyoqarashning mazmunini o'rganishning uchta tarkibiy qismini (jihatlarni) ajratib ko'rsatish mumkin:

- dunyoqarash haqiqatni o'zlashtirishning tarixiy bosqichlarini belgilashga imkon beradi;
- dunyoqarashning predmet-mazmun tomonini tavsiflash;
- uning asosiy elementlarini va shaxsni rivojlantirish jarayonida shakllanish mexanizmi[13:17-18].

Mazkur holatlarda insonning borliqqa falsafiy-estetik munosabatlari mavjud bo'lib, undagi narsalarning mohiyatini chuqur idrok etishda, narsalar tabiatini bilib olishda, milliy o'zlikni anglashida yaqqol namoyon bo'ladi.

Kishilarda etnoestetik dunyoqarashning shakllanib borishi barobarida, tabiat hodisalarining estetik manzarasini etnografik omillar yordamida tasavvur etib borishlarini ta'minlaydi. Ularning kelajakda barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishlari, o'zlari yashab turgan etnografik muhitni his etishi bilan birgalikda, ularga nisbatan daxldorlik hislari ham paydo bo'la boshlashi to'g'risida bir qator tadqiqotlar mavjud. Shunday tadqiqotlar sirasiga T.Orlovskayaning izlanishlarini ham kiritish mumkin. Olim bir qator takliflarni ilgari suradi: "1) folklor jamiyatidagi etnoestetik, xususan, badiiy-estetik faoliyat; 2) etnoestetik qadriyatlar va motivlar; 3) etnoestetik tajriba, xususan, ommabop dunyoqarash sharoitida badiiy-estetik in'ikos; 4) etnoestetik takomillashtirish (xalq ijodiga moyillik, davom etish, takomillashtirish)"[5:48]. Shaxsda dunyoqarashning mazkur turi rivojlanishi natijasida, unda tabiat xodisalarining asosiy tarkibiy qismini sintez qiluvchi xususiyatlar ham rivojlanib boradi.

Etnoestetikaga bo'lgan qiziqishning yana bir sababi bu postmodernizm an'alarining ta'siridir. "Postmodernizm tushunchasi falsafiy nuqtai nazardan plyuralistik hamda eklektik xususiyatlarga ega. "Post" prefeksi ingliz tilida, "keyingi", "izidan", "ketma-ket" degan ma'nolarni anglatadi" [10:15]. Bu holatda etnoestetika fan sifatida san'atning o'yin xususiyatlari bilan aniqlanib, badiiy ijod masalalari ko'pincha nazariy o'rganiladi. Klassik estetika namoyondalari postmodernizmga xos bo'lgan san'atda an'anaviy-madaniy qadriyatlar tizimini inkor etishadi. Shu boisdan ham ularni rad etish texnologiyasidan voz kechib, zamonaviy etnoestetika fanida ong tuzilishini semantik makonining kengayib borish jarayonlari jadal rivojlanayotgan postmodernizmning o'ziga xos yangicha ilmiy amaliyotini qo'llab-quvvatlashga chorlaydi. Bu etnomadaniyatning qadriyatlar tizimini muzey eksponatlari sifatida emas, balki zamonaviy badiiy amaliyotning rivojlanayotgan shakllari sifatida e'tirof etiladi. Shunday qilib, etnoestetikani o'rganish etnik identifikatsiyalashda ifodalangan tasvirlar tizimini izohlashga qaratilmog'i lozim. Ushbu yo'lda ma'lum bir guruh mavjudligini zamonaviy idrok uchun badiiy jihatdan moslashtirilgan tasvirlarda yetkazish uchun noyob imkoniyat paydo bo'ladi.

Natijalar va muhokama. Yoshlar etnoestetik dunyoqarashini rivojlantirishda ularning etnoestetika fani muhim o'ringa ega bo'lib, u o'zida bir necha tushunchalarni saqlaydi. Ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

Etnoestetika fani tuzilishiga ko'ra barcha xalqlarga xos madaniyat namunalari, turizm obektiga aylanayotgan xalqlarning barcha turmush go'zalliklarini, hozirgi dunyoni to'la tasavvur etish belgilarini, hissiy munosabatlarini izohlaydi;

Tarix taraqqiyoti jarayonida rivojlanib kelgan etnostetikada, insonlar turmush xo'jaliklari asosiy qadriyat sanalishi, xalqlarning go'zal turmushini, an'alarini, xo'jalik faoliyatining nafis jihatlarini o'rganadi;

Ta'lim-tarbiya sohasida asosan, pedagogik madaniyat bilan sug'orilgan etnoestetika bo'lib, yoshlarni kichikligidan mehnatni sevishtga, o'zbek xalqiga xos an'analarga sodiq etib tarbiyalashga, o'zini hurmatini bilishiga, kelajakda ma'lum kasbga yo'naltirishning pedagogik faoliyati bilan baholanadi;

Bugungi ijtimoiy integratsiya jarayonida etnoestetika yoshlarda etnografik muhit estetik go'zalligini his qilish, shaxs faoliyati asosini bilish, insoniy munosabatlarga kirishish, asrlar davomida bizgacha yetib kelgan xalq ijodining barcha jihatlarini o'rganadi;

Ibtidoy davrdan hozirgacha bo'lgan davrda etnik birliklar va xalqlarning kelib chiqishi, rivojlanishiga ko'ra etnoestetika jahon xalqlarining kamoloti, san'atining rivoji, sivilizatsiyalar tarixi va uning jamiyatga bergan ma'naviy ozuqasi, yirik davlatlardan tortib, kichik chorvador etnik birlik madaniyatining barcha sohalarini o'rganadi va kelajak avlodga metodik yordam vazifalarini qidiradi;

Barcha fan yo'nalishi doirasidan kelib chiqib, narsa va buyumlarga baho berib, ijtimoiy toifalardan kelib chiqib, turmush faoliyatlarini olib borishi, oilada tarbiya munosabatlari, hayotning asl mohiyati to'g'risida xalq donishmandligi yo'nalishini tadqiq etadi;

Etnoestetika ilmiy yo'nalishida umuminsoniy qadriyatlar tizimida yosh avlodni ijtimoiy hayotga tayyorlab borishning obyektiv, estetika qonuniyatlari asosida, jahon xalqlari tarixini ilmiy tadqiq etish, o'rganish, ularga xos bo'lgan madaniyat namunalarini ilmiy jihatdan asoslashga harakat qiladi.

Etnoestetika boshqa fanlar va yo'nalishlar bilan tadqiqotlar olib borishiga to'xtalib o'tdik. Ularga qo'shimcha sifatida etnoestetikaning o'zi ham fan sifatida bir nechta ko'rsatgichlarga ega hisoblanadi. Eng avvalo, bu ko'rsatgichlarga jamiyatimizda mavjud elat va xalqlarning an'anaviy turmush tarzidagi nafislik, atrof-muhitni anglashga bo'lgan muhabbat, estetik go'zallikdan zavq olish, go'zallikka asoslangan turmush faoliyatlarini tashkil etib borish kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Shu boisdan ham, etnoestetikani fan sifatida o'rganish bugungi kunda muhimligi bilan ajralib turadi.

Etnoestetik mushohadani yuzaga keltirishda badiiy idrok o'z o'rniga ega hisoblanadi. Badiiy idrok – bu voqelikning oddiy sezgi idrokidan farq qiladigan murakkab ko'p komponentli jarayon hisoblanadi. Uzlüksiz ta'lim tizimida o'quvchilarning badiiy idrokini rivojlantirib borish jarayonida ijtimoiy-gumanitar fan o'qituvchilarining asosiy vazifalaridan biri yosh avlodga badiiy asarning g'oyasini to'la anglab yetishlari uchun sharoit va imkoniyat yaratib berish hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya ishning muvaffaqiyati pedagogning o'quvchida shakllanishi lozim bo'lgan badiiy kompetensiyasi, estetik madaniyatni anglashi, ehtiyojlari, hissiy munosabatlarga kirishishi kabi malaka talablari bilan bog'liq holda kechadi.

Ko'rish vizual faoliyat jarayonida rangni badiiy idrok etish darajalari turli yoshda turlicha rivojlanishining psixofizilogik xususiyatlariga mos kelishi bilan baholanadi. Ya'ni bola shaxsi shakllanishi davrida rang-tusni turlicha qabul qilib oladi. Buni bir qancha darajalarda ko'rish mumkin:

1. Ta'limning dastlabki bosqichi maktabgacha ta'lim jarayonini qamrab olgan yosh avlod vakillarining asosiy kundalik faoliyatini o'yin mashg'ulotlari tashkil etadi. Ularda dastlabki ijodiy bilish ko'nikmalari o'yin orqali rivojlanib, didaktik va syujetli rollarni bajarish orqali

ular da dastlabki bilimlar shakllanadi. Bunday o'yinlar tasvir obyektining badiiy obrazining asosiy qismiga aylanadi. "Kundalik turmushimizda, hayotiy tajriba asosida ma'lum narsa va narsalarning o'ziga xos ranglari ongimizda singib boradi"[2:36]. Badiiy ijodiy ish uchun faqat shakl, nisbat, rang haqidagi g'oyalar yetarli emasligi sababli, o'z fikrlarini grafik shaklda ifoda etish, varaqning bo'sh joyini yaratish, chiziqlar, soyalar va hokazolardan foydalanish uchun zarur bo'lgan narsalar, taqdim etilgan mavzu bolalar rasmida muhim ahamiyatga ega.

2. Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining atrof dagi dunyoni hissiy rivojlantirish jarayonida badiiy idrokini rivojlantirish ijodiy faoliyat orqali maqbuldir. Shu sababli ham boshlang'ich maktab o'quvchilarida badiiy idrok etish jarayonini bevosita tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

3. Yoshlarda murakkab badiiy ko'nikmalar o'smirlik davrida yuzaga kelishini hisobga olib, ularni rivojlantirishda umumta'lim maktablarida amaliy va ijtimoiy fanlar darslari bilan bir qatorda, turli to'garak mashg'ulotlari, san'at galereyalariga tashriflar, ijodiy kechalarni tashkil etib borish tavsiya etiladi. Bu yoshda badiiy obrazni o'zining badiiy va ijodiy vazifalarini hal qilishda foydalanish uchun yangi imkoniyat mavjud. "Badiiy hodisadan ta'sirlanib, uni ruhiyat iqlimiga ko'chirish uchun avval u tafakkur mahsuliga aylantirilishi, ya'ni tushunib olinishi lozim bo'ladi. Anglanmagan badiiyat voqyelikka aylanmagan imkoniyat kabidir"[11:5]. Badiiy madaniyatni shakllanishi orqali o'z etnik borlig'idagi artifaktlar, etnografik manbalarga bo'lgan munosabatini o'zgartirish mumkin.

4. O'spirin, yoshlik davri bosqichlarida yoshlarda badiiy idrok ancha shakllanib, o'zlari mustaqil loyiha va tadqiqotlar qilishga, mustaqil ijodiy faoliyat yuritishga bilim-tafakkurlari sezilarli oshadi. Ular ongida yaxlit ko'rinishda badiiy obraz shakllanib boradi. Endi yoshlar ideal, kumir, etalon izlay boshlaydilar. Ana shu paytda xalq dostonlari, rivoyat va ertaklardagi va badiiy-tarixiy asarlardagi bosh qahramonlar sifati ularni ongida idrok etilishi mumkin.

Yoshlarning badiiy idroklari har xil san'at turlari va barcha uchun dolzarb bo'lgan o'quv badiiy faoliyati turlarini birlashtirish asosida shakllanadi. "Yosh avlodda ijodiy va badiiy obrazlarning rivojlantirib borishning turli darajalari mavjud. Ularning olam haqidagi dunyoqarashlarini ifodalashlarida harakat mashqlari, mimika va raqs harakatlari yetakchi o'rin egallaydi. Ularda his-tuyg'u munosabatlari qayg'ulari, quvonch va shodliklari, sevgining dastlabki kurtaklari, jargonlaridagi o'zgarishlar, so'z ohangi, olamni go'zal va chiroyli ko'rinishda tasvir etish hislari umumlashib boradi"[6:3-10]. Biz buni quyidagicha xulosalarda ko'rsatamiz:

birinchidan, dastlab bola shaxsida mavhum faoliyat, qobiliyatlar faol rivojlanadi, obrazli dunyoqarash shakllanadi. Bola rangni ajratish, kishilarni sifatlash, to'g'ri chiziq, obrazdagi qahramonlarni, o'z onasi siymosini tanishdan boshlaydi;

ikkinchidan, badiiy idrokni rivojlantirish davrida o'quvchi o'ziga xos ijodiy mahsulotni yaratishga intiladi. Shu paytda hissiy soha ijodiy faoliyatni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Badiiy asarlarni mutolaasi badiiy voqyelikni boshdan kechirish jarayonini sun'iy ravishda amalga oshiradi, o'ziga hamda o'zgalarga estetik va axloqiy baho berish davri boshlanadi;

uchinchidan, dunyo haqidagi tasavvurlarini rivojlantirib borish davrida ekran san'at turlari, badiiy va hujjatli filmlar, axborot texnologiyalari, musiqa janrlari, tasviriy san'atdagi ilk ijodiy ishlarning grafik yechimiga asosan urg'u berib boshlashadi;

to'rtinchidan, o'zlarida badiiy fikrlashni rivojlantirish bosqichida dizayn va chizmachilik, dastlabki tadqiqot ishlari, badiiy va adabiy ijodkorlik muhiti dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Badiiy fikrlash jarayonlari uzoq davom etadigan ish faoliyatlari natijasida olgan qo'shimcha ijodiy bilish faoliyatlarini yuzaga keltirishga xizmat qiladi.

beshinchidan, inson shaxs darajasiga yetguncha, dunyoqarashning barcha bosqichlarini o'zida mujassam etib boradi. Uning ongida shaxsiy sifatlar shakllanib boradi. Shu bilan birgalikda, dunyoni his qilishi, olamdagi o'z o'rnini anglash orqali yangi badiiy estetik boylikni – ijodkorlik mahsulotini yaratadi. Shaxs xoh ko'hna artifak orqali, xoh zamonaviy narsa orqali bo'lsin o'z etnaborlig'idagi madaniy ko'rinishdagi predmetlarni yaratadi.

Shaxsning o'zini o'rab turgan atrof-muhit hamda dunyoni badiiy idrok qilish borasida olgan barcha bilim va ko'nikmalari, narsa-buyularni tasvirlari va ularni ko'rinishini birlashtirilib, rivojlanish darajasiga mos ravishda dunyoning yaxlit suratini shakllantiradi. Obrazli fikrlashdan boshlab sxematik, murakkab va o'zgaruvchan tasvirlar kabi yetarli fikrlash vositalari qo'llash qobiliyatigacha inson o'z dunyoqarashini shakllantirib boradi.

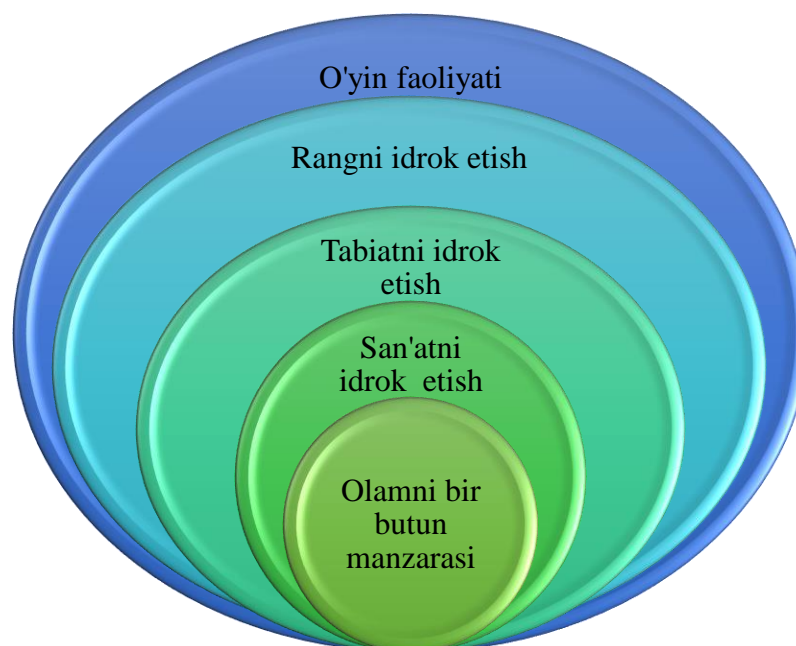
Vizual modellashtirish jarayonida sxematik tasvirlar paydo bo'ladi. Murakkab tasavvurlar yoshlarning obyektlar yoki narsalar belgilarining tizimini tushunishini aks ettiradi. Shu boisdan ham yosh avlodda etnografik dunyoqarashni rivojlantirishda badiiy-estetik omillar badiiy idroklarini rivojlantirish bilan bir xil davrda shakllanib boradi. Bunga quyidagi omillar asos bo'ladi:

- ijodiy faoliyatning o'yin, obrazli shakllarini modellashtirish asosida o'tmishni etnomadaniy idrok etish jarayonini tashkil etishni ta'minlash;

- badiiy texnologiya vositalari orqali yosh avlodning badiiy qobiliyat turlari, hissiyot, orttirib boriladigan tajribalar, hayotiy kuzatishlarini nazorat etib borish, jamiyat hayotida o'zlarini anglab yetishlarida xalq amaliy san'at namunali, folklor, og'zaki ijodning muhimligini yodda tutish;

- ta'lim tizimining barcha bosqichida talaba va o'quvchilar, tinglovchilar dars mashg'ulotlari davomida shu sohaga yo'naltirilib, ularda bu omillar bo'yicha hayotiy ko'nikmalarining shakllanishida hikoya, tarixiy qahramon to'g'risida rivoyat, rang-tasvir, folklor namunalarini qaror toptirish, o'quv jarayonlarini qo'shimcha variativ rejalar asosida qo'shimcha to'garak darslari bilan bog'lash nazarda tutiladi.

Badiiy idrok va tafakkurini shakllantirish modelini quyidagicha belgilash mumkin:

Mazkur chizma yoshlik davrida badiiy obyektни yaxlit idrok etish modeli sifatida baholanib, o'quvchilar badiiy obyektни idrok etishining bir nechta xususiyatlari mavjud:

birinchidan, ta'lim tizimida, tasviriy san'at va badiiy faoliyatda yaxlitlik va izchillik birikmasi muhim bosqichni o'taydi. Badiiylik xususiyatlarini o'zida mujassam etgan dars mashg'ulotlarida o'quvchilar mustaqil faoliyatini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq;

ikkinchidan, ta'lim-tarbiyada san'atning barcha turlari, voqea va hodisalar, jamiyatning o'ziga xos qonuniyatlari, huquq-normalarini belgilab beradigan, ilmiy jihatdan izlanish o'tkazadigan faoliyat dasturlarini ishlab chiqish umumlashtirish;

uchinchidan, ta'lim-tarbiya tizimi, hudud hamda mamlakat miqyosidagi fanlar tizimida ijtimoiy-madaniy muhitning o'zaro bog'liqlikni farqlash, ular o'rtasidagi mutanosiblikni bartaraf etish;

to'rtinchidan, san'at turlari, teatr san'ati, rang-tasvir san'ati hamda badiiy-ijodiy faoliyat turlari orasida bahs-munozaralarni amalga oshirish, folklor ijod namunalari namoyishini kengaytirish, ilm-fanda badiiylik hamda vizual estetikaning bir-biridan farqlanishi xususiyatlarini tushuntirish;

beshinchidan ta'limda va etnomadaniy borliq an'analari va yangiliklarni birlashtirgan uzluksizlik targ'ibot tizimini yaratish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot doirasida yoshlarda etnoestetik dunyoqarashni shakllantirishdagi axloqiy bilim, ijodiy va badiiy bilim omillarining ta'siri aniqlash maqsadida keng miqyosda onlayn va oflayn so'rovnomalar tashkil etildi. So'rovnomada ishtirok etgan respondentlarga "Bugungi kunda yoshlarning axloqiy va estetik dunyoqarashini shakllantiruvchi eng muhim omillar qaysilar bo'lishi mumkin?" — deb berilgan savolga 76,4% respondent yoshlarda estetik dunyoqarashning asosiy omili milliy-ma'naviy qadriyatlar, an'ana, urf-odatlar tizimidan kelib chiqadigan badiiy adabiyotlar ekanini tasdiqlashgan. So'rovnomalar tahliliga ko'ra etnoestetik dunyoqarashni shakllantirishda badiiy omillarga ta'sirining quyidagi mezonlari aniqlandi:

Birinchi mezon: tashabbuskor-ijodkor yoshlar. Badiiy omillar ta'sirida o'z ijodini ifoda erkinligini ochib bera oladi. Asosiy ko'rsatkichlarga ijodiy faoliyat turlari, transformatsiya jarayonlariga intilish va ularga baho berish, ijodiy va badiiy turdagi vazifalarni belgilashda

mustaqillik, ilmiy-madaniy hamda ijodkorlik tashabbuslarining o'zlarini namoyon bo'lishi kabilarni kiritish mumkin.

Ikkinchi mezon: emotsional-obrazli. San'at va atrofda dunyoga nisbatan hissiy-qadriyatli munosabatini ochib beradi. Ko'rsatkichlari: xalq badiiy hunarmandchilik mahsulotlariga ekspressiv munosabat, ekspressiv vositalar va turli xil texnikalardan foydalanishga tayyorligi, majoziy vakillik vositalarining ramziy tabiati g'oyasiga egalik qilish va h.k.

Uchinchi mezon: axloqiy-vatanparvarlik. Ijodiy jarayon ishtirokchilari o'rtasida axloqiy-vatanparvarlik va fuqarolik pozitsiyalarini ochib beradi. Asosiy ko'rsatkichlariga milliy qadriyatlar tizimi, ularga berilgan axloqiy ko'rsatmalar tahlili, faol fuqarolik pozitsiyasi ko'nikmalarini shakllantirilishi, e'tiqod turlarini o'zida namoyon etib boradi.

Asrlar davomida shakllanib kelgan ma'lum etnosga xos bo'lgan milliy qadriyatlar tizimi, an'ana, urf-odat va marosimlar etnomadaniy borliqni yuzaga keltirish orqali, etnoestetik dunyoqarash tushunchalarini paydo bo'lishida ontologik asos vazifasini bajargan deyish mumkin. Estetik aura shakllanishida epistemologik bog'lanishlar, o'tmishni go'zallikning asosi sifatida belgilash singari kreativ faoliyat o'zbek etnomadaniyatidan an'anaviy san'atga ko'chib o'tgan. Shu boisdan, milliy san'atni (teatr, amaliy san'at) asosi qadimiy diniy-e'tiqodlar, xususan, totemizm, animizm, fetishizm e'tiqodiga oid marosim va odatlarga, mentalitetga, hamda milliy xarakterga bog'lash mumkin. Tadqiqotchi B.Sangirovning fikricha, odamlar o'rtasidagi muloqot etnomadaniyatning kommunikativlik funksiyasi faol rivojlanishiga asos bo'lib, bunda teatr san'atining o'rnini baholaydi. Teatr san'atining paydo bo'lishi va rivojlanish bosqichida dastlab hayvonlarni ov qilish bilan bog'liq voqelikni ko'rsatish orqali odamlarning hayvonlar bilan muloqot qilish vositasi sifatida qaralgan. Etnomadaniyatning kommunikativ funksiyasini rivojlantirib borishga qaratilgan shu kabi sahna ko'rinishlarining qo'yilishi teatr san'atining paydo bo'lishi va rivojlanib borishida ham muhim o'rin tutishini ko'rsatadi[9:11]. Teatr sahnalarida ijtimoiy borliqda tabiat va jamiyatning uyg'unligini namoyish etilishi falsafiy-estetik jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi.

Yoshlar etnoestetik dunyoqarashini rivojlanib borishida xalq qo'shiqchilik ijodiyoti san'atining o'rni ham muhim bo'lib, unda turli xil mavsumiy sayillar (xalq yig'inlari) asosini qo'shiq, terma, lapar, yalla kabi janrlar tashkil etib, ularning she'riy matni kishining ichki ruhiy kechinmalarini ifoda etib, undagi his-tuyg'u, lirik kayfiyat qo'shiqning kuy-ohangraboligiga, tashqi muhit bilan o'zaro uyg'unlashuviga mazmun eltuvchi vazifani o'taydi. Bunda kuy-ohang bilan matn so'zlarining o'zaro ajralmas, yaxlit bir butun ekanligi kuzatiladi. Hozirgi kungacha davom etib kelayotgan mazkur tadbirlarda bevosita, shu hududning yosh avlod vakillari ham ishtirok etadilar. Bu omilar yoshlarning etnoestetik dunyoqarashini, daxldorlik tuyg'ularini, jamoaga bo'lgan muhabbatini, etnografik muhitga bo'lgan ijobiy munosabatlarini qaror topib, rivojlanib borishida o'zining muhim vazifalarini bajaradi.

Xulosa. Yoshlar etnoestetik dunyoqarashini rivojlantirib borish jarayonida badiiy-estetik idrok muhim ahamiyat kasb etib, ijtimoiy rivojlanish jarayonida ularda estetik did, dunyoqarash, etnoestetik madaniyat ko'rinishlari quyidagilar orqali vujudga keladi:

birinchidan, ta'lim jarayonida yosh avlod vakillarini badiiy idrokini rivojlantirish, ijtimoiy fan dasturlaridan tashqari, san'at galereyalariga tashriflar, ijodiy kechalarni tashkil etib borish orqali etnoestetik dunyoqarashlarini rivojlantirish;

ikkinchidan, ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida yoshlar estetik dunyoqarashini boyitishga qaratilgan bilimlarni "Besh tashabbus" doirasida rivojlantirish, avvalo oilada har bir farzand tarbiyasini etnoestetik qadriyatlar asosida boyitish muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarda badiiy tafakkur yordamida estetik dunyoqarashni milliylik bilan uyg'unlashtirish, real hayotdagi estetik tajribani egallashga o'rgatish, tarixan shakllangan xalqning folklor san'atini zamonaviylik bilan uyg'unlashtiradi;

uchinchidan, ota-ona o'z farzandi estetik tarbiyasini ona tabiatga nisbatan estetik zavq bilan uyg'un holda tarbiyalashi, ongli ravishda savod darajasi oshirishi bilan esa, milliy va jahon xalqlarining badiiy asarlarini o'qishga qiziqtirish lozim. Chunki bolada mazkur jarayonda millatlararo hamjihatlikka intilish, xalqlarning madaniyatlaridan xabardor bo'lish uchun keng imkoniyatlar paydo bo'ladi. Boladagi tashqi muhitga nisbatan beg'ubor tuyg'ularning shakllanishi natijasida tabiatdan ilhomlanish, millatlarning kuy-qo'shiqlaridan zavqlanish singari go'zal estetik ideallar vujudga keladi.

Адабиётлар / Литература / References

1. Mirziyoyev Sh.M. Inson qadri, uning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari uchun. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – B. 38.
2. Abdirasilov S.F. Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi. – Toshkent, "Ilm ziyo", 2011. – B. 36.
3. Гуренко О.В. Формирование этнокультурной компетентности студентов педагогического университета в условиях полиэтнической среды. Автореф... канд.пед.наук. – Харьков, 2005. – С. 17.
4. Кияшенко Н.И. и др. Эстетическая культура. – М.,1996. – С. 202.
5. Орлова Т. Этноэстетика в поняттєвому контексті сучасного мистецтвознавства // Українська народна творчість в поняттях міжнародної термінології (примітив, фольклор, аматорство, наїв, кіч) Колективне дослідження / Відп. ред. М. Селівачев. – К., 1995. – С.48.
6. Савенкова Л.Г., Радомская О.И. Интегрированный подход к преподаванию искусства в педагогической науке // Социокультурный портрет современного ребёнка в контексте непрерывного образования: Юсовские чтения XVI. Сб.науч. статей по материалам XVI всероссийской конференции "Юсовские чтения", 10-12 ноября 2015. – М.: ФГБНУ, 2016. – С. 3-10.
7. Самадов А.Р. Шахс эстетик идеалининг шаклланиши ва ривожланиши муаммолари. Фалсафа фанлари доктори автореферати. –Самарқанд: 2020. – Б. 19.
8. Самадов А.Р. Шахс эстетик идеалининг шаклланиши ва ривожланиши муаммолари. Фал. фан. док., диссавтореф. – Самарқанд, 2020. – Б. 19.
9. Сангиров Б. Ю. Ўзбек театрида этномаданий анъаналар талқини. Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Тошкент: 2019. – Б.11.
10. Турсункулова Ш.Т. Шахс эстетик онгининг шаклланишида санъатнинг ўрни ва синергетик хусусияти. Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Самарқанд: 2020. – Б.15.
11. Хайитметов А. Абдий меросимиз уфқлари. – Тошкент., "Ўқитувчи", 1997. – Б. 5.

12. Shakuntala Banaji, Sam Mejias, Benjamin De La Pava Velez (2018).The significance of ethnography in youth participation research: active citizenship in the UK after the Brexit vote. //Sociální studia / Social Studies 2/2018. – P. 97-115.
13. Широкова А.В. Духовно-творческое на чало личности мировоззрение. Автореф.кан.фил наук. Нижний Новгород. 2008. – С. 17-18.
14. Ғайбуллаев О. Эстетик маданият. –Тошкент: Наврўз. 2020. – Б. 8-9.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).